

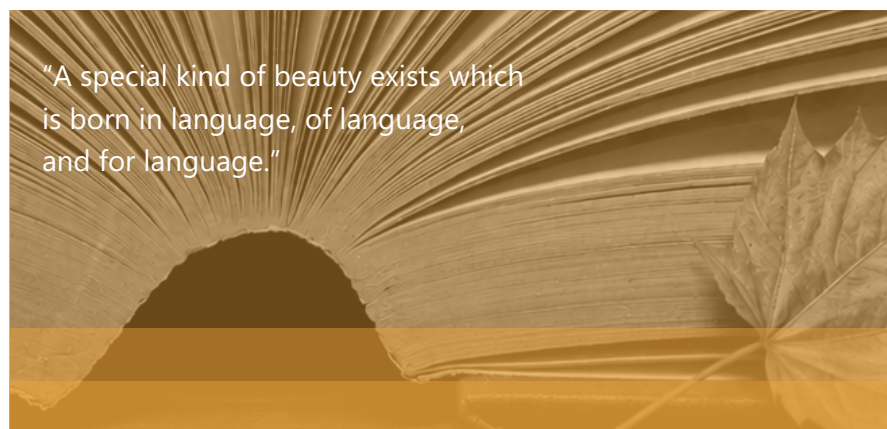

VOLUME 9, SEPTEMBER 2026

ISSN: 3060-4958

"A special kind of beauty exists which
is born in language, of language,
and for language."

**UZBEKISTAN STATE WORLD
LANGUAGES UNIVERSITY**

MORE INFO:

www.lingvospektr.uz

t.me/thelinguaspectrum

Amanov A.A.	Didactic principles of using authentic materials in developing future translators' intercultural communicative competence	302
Akbarova M.R.	Developing English communicative competence of music students through profession-oriented language teaching	309
Xoldorova Sh.Sh.	Post-digital methodology: a "Virtuo-real" approach to developing English language communicative competence in VR environments	320
Normatova N.T.	A comparative analysis of national and international experiences in developing the lexical competence of 11th grade students	326
Rakhmonov A.B.	Methodology for developing the Russian communicative competence of Uzbek-speaking students using generative artificial intelligence	333
Rakhmonov A.B.	Microlearning as a modern technology of teaching Russian as a foreign language	343
Kadyrova M.B.	Methodology for improving students' intellectual-communicative competence through artificial intelligence in inclusive education	350
TRANSLATION		362
Akifeva O.O.	The Golden Color Image in S.A. Yesenin's Poetry and the Problem of Its Rendering in Uzbek Translation	363
Sheraliyeva D.AI.	Linguistic challenges in translating information security terms from English into Uzbek	370
Abdullayeva Sh.N.	Functional Criteria for Preserving National Colour and Cultural Adaptation in Literary Translation	376
Bakhronova D.K., Ramazonova V.	AI-assisted translation of cultural-emotional meaning in Spanish, Uzbek, and English: issues of equivalence and human mediation	384
Allamova M.Q.	Direct and multi-level machine translation: Korean-Uzbek and Korean-English-Uzbek language pairs	393
Mirzohidova N.U.	The study of translations of William Shakespeare's works in Uzbekistan: historical stages and research directions	404
HISTORY		415
Zamonov Z.T.	Historical evolution of the self-government body: socio-political and spiritual aspects	416
Zamonova L.	The education of a perfect human being and moral education in Ahmad Donish's didactic views	427
CONTENTS		434

AI-assisted translation of cultural-emotional meaning in Spanish, Uzbek, and English: issues of equivalence and human mediation

Dilrabo Bakhronova Keldiyorovna

dbaxronova@uzswlu.uz

Doctor of Philological Sciences (DSc), Professor,
Uzbekistan State World Languages University

Vasila Ramazonova

Student,

Uzbekistan State World Languages University

Annotation

This article examines the issues of equivalence, pragmatic appropriateness, ethical responsibility, and human mediation that arise in the AI-assisted translation of cultural-emotional meaning across Spanish, Uzbek, and English. The study focuses on selected Uzbek lexical units such as andisha, ko'ngil olmoq, oriyat, nomus, hayo, mehr, duo, and qarg'ish; Spanish units including vergüenza, cariño, respeto, alma, corazón, honra, and cortesía; and English items such as dignity, shame, care, respect, blessing, and emotional support. Comparative-semantic and linguocultural analysis demonstrates that, although contemporary AI systems are capable of producing grammatically fluent output, they do not consistently preserve cultural connotations, emotional evaluation, context-sensitive pragmatic meaning, and ethical nuance to the same extent. On this basis, the article proposes an "AI draft – human cultural mediation – ethical validation – final translation" model. The model conceptualizes the translator's role as extending beyond conventional post-editing, positioning the translator instead as an intercultural mediator and the final decision-maker in matters of semantic and ethical adequacy.

Keywords

Artificial intelligence (AI), machine translation, cultural-emotional meaning, equivalence, linguocultural studies, ethical responsibility, human mediation

Ispan, o'zbek va ingliz tillarida madaniy-emotsional ma'noning sun'iy intellekt vositasida tarjimasini: ekvivalentlik va inson vositachiligi masalalari

Dilrabo Baxronova Keldiyorovna

dbaxronova@uzswlu.uz

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Vasila Ramazonova

Talaba,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya

Maqolada ispan, o'zbek va ingliz tillaridagi madaniy-emotsional mazmunning sun'iy intellekt vositalari orqali tarjima qilinishida yuzaga keladigan ekvivalentlik, pragmatik moslik, etik mas'uliyat va inson vositachiligi masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot materialini sifatida andisha, ko'ngil olmoq, oriyat, nomus, hayo, mehr, duo, qarg'ish kabi o'zbekcha, vergüenza, cariño, respeto, alma, corazón, honra, cortesía kabi ispancha hamda dignity, shame, care, respect, blessing, emotional support kabi inglizcha leksik birliklar tanlandi. Tadqiqotda qiyosiy-semantik, kontekstual va lingvomadaniy tahlil usullari qo'llanib, lug'aviy yaqinlik bilan kommunikativ adekvatlik o'rtasidagi farq alohida mezon sifatida baholandi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy sun'iy intellekt tizimlari grammatik jihatdan ravon natija

bera olsa ham, madaniy konnotatsiya, emotsional baho, vaziyatga xos pragmatik ma'no va etik sezgirlikni doimo bir xil darajada saqlay olmaydi. Shu asosda "AI draft – human cultural mediation – ethical validation – final translation" modeli taklif qilinadi. Model tarjimonning vazifasini oddiy post-tahridan kengroq talqin etib, uni madaniyatlararo vositachi va yakuniy semantik-etik qaror egasi sifatida ko'radi.

Kalit so'zlar Sun'iy intellekt (SI), mashina tarjimasi, madaniy-emotsional ma'no, ekvivalentlik, lingvomadaniyat, etik mas'uliyat, inson vositachiligi

Перевод культурно-эмоционального значения в испанском, узбекском и английском языках с помощью искусственного интеллекта: проблемы эквивалентности и человеческого посредничества

Дилрабо Бахронова Келдиёровна
dbaxronova@uzswlu.uz

Доктор филологических наук (DSc),
профессор,
Узбекский государственный университет
мировых языков

Васила Рамазанова
Студент,
Узбекский государственный университет
мировых языков

Аннотация В статье рассматриваются проблемы эквивалентности, прагматической адекватности, этической ответственности и человеческого посредничества при переводе культурно-эмоционального содержания между испанским, узбекским и английским языками с использованием инструментов искусственного интеллекта. Материал исследования составляют узбекские единицы *andisha*, *ko'ngil olmoq*, *oriyat*, *nomus*, *hayo*, *mehr*, *duo*, *qarg'ish*, испанские *vergüenza*, *cariño*, *respeto*, *alma*, *corazón*, *honra*, *cortesía* и английские *dignity*, *shame*, *care*, *respect*, *blessing*, *emotional support*. Применяются сопоставительно-семантический, контекстуальный и лингвокультурологический методы анализа; отдельно оценивается соотношение лексической близости и коммуникативной адекватности. Анализ показывает, что современные системы ИИ способны формировать грамматически связный перевод, однако не во всех случаях сохраняют культурные коннотации, эмоциональную оценочность, контекстно обусловленное прагматическое значение и этические нюансы. Особое внимание уделяется случаям, когда буквальный эквивалент ослабляет социально-этический компонент значения или, напротив, неоправданно усиливает его оценочную направленность. На этой основе предлагается модель «AI draft – human cultural mediation – ethical validation – final translation», в которой переводчик выступает не только постредактором, но и межкультурным посредником, принимающим окончательное решение о семантической и этической адекватности перевода.

Ключевые слова Искусственный интеллект (ИИ), машинный перевод, культурно-эмоциональное значение, эквивалентность, лингвокультурология, этическая ответственность, человеческое посредничество

Kirish

Sun'iy intellektga asoslangan tarjima vositalarining kengayishi tarjimashunoslikning amaliy maydonini sezilarli o'zgartirdi. Neyron mashina tarjimasi va katta til modellari ko'plab informativ matnlarni tez, izchil va grammatik jihatdan ravon qayta ishlab bera oladi. Biroq til faqat nominativ birliklar yig'indisi emas: unda qadriyat, emotsional munosabat, ijtimoiy masofa, odob me'yorlari va madaniy xotira ham kodlanadi. Shu sababli tipologik va madaniy jihatdan farqli bo'lgan ispan, o'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi tarjima so'zning lug'aviy muqobilini topish bilangina tugamaydi; tarjimon kommunikativ niyat va madaniy bahoni ham qayta quradi (Nida, 1964; Newmark, 1988; Venuti, 1995).

Bugungi tarjima amaliyotida inson va texnologiya o'rtasidagi vazifalar chegarasi qayta belgilanmoqda. Tarjimon ko'pincha tayyor matnni boshidan oxirigacha o'zi yaratishdan ko'ra, SI ishlab chiqqan variantni tekshiradi, semantik siljishlarni aniqlaydi, madaniy jihatdan nojo'ya yechimlarni tuzatadi va zarur hollarda matnni qayta kontekstualizatsiya qiladi. Generativ SI vositalarining til ta'limidagi imkoniyat va cheklovlarini tahlil qilgan M. Elichabe va D. Baxronova ham texnologik natijani insonning metodik va mas'uliyatli vositachiligidan ajratib bo'lmashligini ta'kidlaydi (Elichabe & Bakhronova, 2026). Tarjimada bu tamoyil yanada keskin namoyon bo'ladi, chunki xato nafaqat lingvistik, balki madaniy va etik oqibatga ham ega bo'lishi mumkin.

Maqolaning maqsadi ispan, o'zbek va ingliz tillaridagi madaniy-emotsional birliklarni SI yordamida tarjima qilishda yuzaga keladigan tipik semantik yo'qotishlarni aniqlash, ularni ekvivalentlik va lingvomadaniy moslik nuqtayi nazaridan tavsiflash hamda inson vositachiligining zarur bosqichlarini asoslashdan iborat.

Nazariy asoslar va Adabiyotlar sharhi

Tarjima nazariyasida ekvivalentlik masalasi markaziy tushunchalardan biri bo'lib qolmoqda. E. Nida formal va dinamik ekvivalentlikni farqlab, tarjima natijasini faqat shakliy moslik bilan emas, qabul qiluvchiga ko'rsatadigan kommunikativ ta'sir bilan ham baholash zarurligini ko'rsatgan (Nida, 1964). Newmark semantik va kommunikativ tarjima o'rtasidagi farqni izohlar ekan, madaniy birliklar ko'pincha izoh, kontekstual almashtirish yoki funksional muqobilni talab qilishini qayd etadi (Newmark, 1988). L. Venuti esa tarjimonning "ko'rinmasligi" masalasini muhokama qilib, tarjimoni madaniy tanlov va vositachilik amaliyoti sifatida ko'radi (Venuti, 1995).

Madaniy-emotsional semantika ayniqsa bir-biridan uzoq til va madaniyatlar qiyosida murakkablashadi. A. Wierzbicka emotsiyalar inson tajribasida universal tayanchlarga ega bo'lishi mumkinligini, biroq ularni nomlash va ijtimoiy jihatdan talqin qilish usullari madaniyatlar kesimida farqlanishini ko'rsatadi (Wierzbicka, 1999). G. Lakoff va R. Langackerning kognitiv yondashuvlari ham ma'no tayyor lug'aviy birlik sifatida emas, tajriba, kategoriyalash va konseptual tuzilish bilan bog'liq jarayon sifatida shakllanishini asoslaydi (Lakoff, 1987; Langacker, 1987). Shu nuqtayi nazardan shame, vergüenza, uyat, hayo yoki nomus kabi birliklarni bir qatorga qo'yish mumkin, ammo ularni mutlaq sinonim deb qabul qilish mumkin emas.

SI asosidagi tarjima tizimlarining yutug'i ko'p jihatdan transformer arxitekturasini va katta hajmdagi til ma'lumotlaridan kontekstual bog'lanishlarni o'rganish imkoniyati bilan bog'liq (Vaswani et al., 2017). Shunga qaramay, ravon matn har doim ham semantik adekvatlik yoki madaniy aniqlik belgisi emas. Katta til modellariga doir tanqidiy tadqiqotlarda model statistik naqshlarni juda ishonchli shaklda qayta ishlab, faktik yoki kontekstual jihatdan asossiz mazmun hosil qilishi mumkinligi ko'rsatilgan (Bender et al., 2021). Tarjima uchun bu holat,

ayniqsa, madaniy konnotatsiya, kinoya, odob formulalari va emotsional bahoga ega birliklarda muhimdir.

D. Baxronovanning o'zbek va ispan tillari materialidagi lingvokognitiv va lingvomadaniy tadqiqotlari tarjimada milliy dunyoqarash va konseptual mazmunni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi (Baxronova, 2021). Shuningdek, o'zbek va ispan tillariga o'zlashgan arabizmlarning semantik taraqqiyoti haqidagi tadqiqotda ham bir birlik turli til muhitida fonetik, semantik va madaniy moslashuvdan o'tishi asoslab berilgan (Baxronova & Burkhonov, 2023). Inglizcha va o'zbekcha matnlarni lingvomadaniy chog'ishtirishga bag'ishlangan ishda esa literal tarjimaning ma'no anglashga to'sqinlik qilishi, kontekstual va konseptual yondashuvning zarurligi misollar orqali faktik dalillangan (Bakhronova & Djalilova, 2023). Bu xulosalar SI tarjimasini baholashda ham muhim: algoritm taklif qilgan leksik muqobil madaniy-ekspressiv mazmunni avtomatik ravishda kafolatlamaydi.

Metodologiya

Tadqiqot qiyosiy-semantik, lingvomadaniy, kontekstual va tarjimashunoslik tahlili metodlariga tayandi. Material sifatida uch tildagi madaniy-emotsional birliklar tanlandi: o'zbek tilidan andisha, ko'ngil olmoq, ko'ngli cho'kmoq, oriyat, nomus, hayo, mehr, duo qilmoq, qarg'ish, jigar-bag'ri kuyish; ispan tilidan vergüenza, cariño, respeto, alma, corazón, honra, cortesía, tener el alma rota, romperse el corazón; ingliz tilidan dignity, shame, care, respect, blessing, emotional support, broken-hearted, his heart sank. Misollar tarjimaning taxmin qilingan badiiy yechimi va kontekstga mos funksional muqobilini chog'ishtirish orqali tahlil qilindi. Bu yondashuv SI tizimlarining universal sifatini o'lchash emas, balki madaniy-emotsional semantikada yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf nuqtalarini aniqlashga qaratilgan.

Lug'aviy talqinda O'zbek tilining izohli lug'ati, Real Academia Española ning Diccionario de la lengua española manbasi hamda Cambridge Dictionary ma'lumotlaridan

foydalanildi. Lug'atdagi denotativ izohlar tahlil uchun boshlang'ich mezon bo'ldi, biroq madaniy-emotsional birliklarning funksional qiymati kontekst, pragmatik vaziyat va mavjud lingvomadaniy tadqiqotlar bilan solishtirildi (Wierzbicka, 1999; Baxronova, 2021).

Uch tilda madaniy-emotsional ma'no va ekvivalentlik muammosi

Madaniy-emotsional birliklarni tarjima qilishdagi asosiy qiyinchilik ularning lug'aviy yadro ma'nosi bilan kontekstda faollashadigan ijtimoiy va axloqiy baho o'rtasidagi farqdan kelib chiqadi. SI tizimi statistik jihatdan eng yaqin muqobilni tanlashi mumkin, biroq mazkur muqobil ayni vaziyatdagi hurmat, masofa, mehr, uyat yoki qadriyat darajasini to'liq bera olmasligi ehtimoli mavjudligi SI yordamida bajarilayotgan tarjimalarda o'z ifodasini topmoqda. Shuning uchun quyidagi misollar aniq bir platformaning tekshiruvlardan o'tgan so'nggi matni sifatida emas, balki literal yoki kontekstdan uzilgan avtomatik tarjimalarda uchrashi mumkin bo'lgan xavfli yechimlar sifatida keltiriladi:

O'zbekcha andisha va uning tarjima muammosi

O'zbek tilidagi andisha leksemasi inglizcha thought yoki consideration, ispancha consideración bilan qisman kesishadi, ammo ulardan birortasi uning semantik maydonini to'liq qamrab olmaydi. Andisha vaziyatni oldindan hisobga olish, birovni noqulay ahvolga solmaslik, odob va ijtimoiy mas'uliyatni saqlash kabi jihatlarni birlashtiradi. Bunday birliklarda ma'no faqat predmetga emas, madaniyatda shakllangan xulq me'yoriga ham bog'lanadi (Baxronova, 2021). Literal tarjima xavfi: Andisha qildi → He thought / Él pensó. Kontekstga mosroq variant: He acted with tact and consideration; Actuó con prudencia y consideración hacia los demás. Bu holatda thought yoki pensar kognitiv faoliyatni bildiradi, ammo andishaning ijtimoiy-etik komponentini yo'qotadi. Funksional tarjimada shu sabab bir so'zli muqobildan ko'ra kontekstni ochuvchi birikma tabiiyroq bo'lishi mumkin.

Ko'ngil olmoq va emotsional g'amxo'rlik

Ko'ngil olmoq iborasi ham ispan va ingliz tillariga so'zma-so'z tarjima qilinsa, noto'g'ri obraz yuzaga keladi. O'zbek tilida u ranjigan yoki ko'ngli qolgan kishiga iliq munosabat ko'rsatish, uni yupatish, yarashish yoki kayfiyatini ko'tarish kabi kommunikativ harakatlarni ifodalaydi. Mazkur ma'no vaziyatga qarab inglizchada comfort, reassure, make someone feel better; ispanchada consolar, animar, mostrar cariño kabi vositalar bilan berilishi mumkin. So'zma-so'z tarjima xavfi: U onasining ko'nglini oldi → He took his mother's heart. Kontekstga mos variant: He comforted his mother and made her feel better; Consoló a su madre y trató de animarla. Bu misol frazeologik va madaniy birliklarda so'zma-so'z moslik kommunikativ ekvivalentlikni bermasligini ko'rsatadi. D. Baxronova va U. Djalilova ham turli tizimli tillar o'rtasida ma'noni anglash uchun kontekstual va konseptual tahlil zarurligini qayd etadi (Bakhronova & Djalilova, 2023).

O'zbekcha oriyat, nomus, hayo va inglizcha dignity/shame

O'zbek tilidagi oriyat, nomus va hayo o'zaro yaqin bo'lsa-da, turli axloqiy va ijtimoiy aksentlarga ega. "Oriyat" ko'proq shaxsiy qadr va o'zini hurmat qilish tuyg'usiga, "nomus" ijtimoiy-axloqiy obro' va mas'uliyatga, "hayo" esa ibo, andisha va odob bilan bog'lanadi. Inglizcha dignity, honour, self-respect, modesty, shame yoki ispancha dignidad, honra, pudor, vergüenza birliklari bu maydonning ayrim qismlarini beradi, biroq kontekstsiz avtomatik tenglashtirish semantik o'zgachalikka olib kelishi mumkin. Masalan, oriyatni "proud" sifati bilan berish ayrim kontekstlarda ijobiy self-respect ma'nosini mag'rurlik yoki kibr bilan yaqinlashtirishi mumkin. Kontekstga mos variant: He is a person with dignity and moral self-respect; Es una persona con dignidad, honor y sentido de respeto propio. Shu bois baholovchi birliklar tarjimasida lug'aviy yaqinlikdan tashqari, ijobiy yoki salbiy

konnotatsiyaning saqlanishi alohida tekshirilishi kerak.

Ispancha vergüenza va o'zbekcha uyat/hayo/nomus

RAE "vergüenza" leksik birligini xato yoki kamsituvchi vaziyatdan tug'iladigan noqulaylik, shuningdek tortinchoqlik va xijolat bilan bog'liq ma'nolarda izohlaydi. O'zbekcha uyat, xijolat, hayo va nomus esa bir maydonga yaqinlashsa-da, semantik kuchi va axloqiy bahosi bilan anchayin farqlanadi. Shu bois bitta ispancha birlikning o'zbekcha muqobili kontekstga qarab o'zgaradi; emotsiya nomlari madaniyatlararo tarjimada aynan shunday nozik chegaralarni namoyon etadi (Wierzbicka, 1999). So'zma-so'z yoki kontekstdan uzilgan tarjima xavfi: Me da vergüenza hablar en público → Menga omma oldida gapirish nomus qiladi. Kontekstga mosroq variant: Menga omma oldida gapirish noqulaylik tug'diradi. Bu yerda nomus leksemasi vaziyat talab qilganidan kuchliroq axloqiy baho yuklaydi. Tarjimadagi bunday kuchaytirish asl matnning emotsional intensivligini buzishi mumkin.

Ispancha cariño va o'zbekcha mehr

Ispancha "cariño" mehr, iliqlik, erkalash va yaqin munosabatni ifodalashi mumkin. O'zbek tilidagi "mehr" uning ko'plab kontekstlariga yaqin turadi, biroq oilaviy, ruhiy va axloqiy iliqlik jihati kuchliroq bo'lishi mumkin. Inglizcha affection, care, fondness yoki love esa munosabat turiga qarab tanlanadi. Shuning uchun bu birliklar o'rtasida doimiy teng ekvivalentlik mavjud emas. Misol: Mehr ko'rsatmoq → to show care / affection. Mostrar cariño → mehr ko'rsatmoq / iliq munosabat bildirmoq. Con mucho cariño → katta mehr bilan / samimiyat bilan / mehr ila. Tarjima xavfi: Cariño har safar love shaklida berilsa, do'stona yoki oilaviy iliqlik romantik mazmunga siljishi mumkin; care bilan cheklanganda esa, emotsional yaqinlikning bir qismi susayadi. To'g'ri variant munosabat turi va nutq vaziyatidan kelib chiqib tanlanadi.

Duo va blessing

O'zbekcha duo qilmoq diniy marosim doirasidan kengroq qo'llanib, ota-onalar roziligi,

yaxshi tilak, ma'naviy qo'llab-quvvatlash va ezgu istak ma'nolarini ham ifodalashi mumkin. Inglizcha blessing yoki prayer hamda ispancha bendición va rezar shu semantik maydonning turli qismlariga mos keladi. Masalan, Onam duo qildi jumlasini kontekstga qarab *My mother prayed for me* yoki *My mother gave me her blessing* tarzida berilishi mumkin; birinchi variant ibodat harakatini, ikkinchisi esa rozilik va ezgu tilakni kuchliroq ifodalaydi. Ispan tilida ham kontekst ikki asosiy yechimni ajratadi: *Mi madre rezó por mí* – "onam men uchun duo qildi". *Mi madre me dio*

su bendición – "onam menga duo / oq fotiha berdi". Kuzatildiki, duo leksemasining prayer, blessing, good wish, bendición yoki rezar bilan tarjima qilinishi matnning diniy, oilaviy va pragmatik kontekstiga bog'liq, ispan yoki ingliz tilidagi bir so'z muqobil sifatida barcha vaziyatni qoplay olmaydi. Quyidagi jadvalda o'zbekcha leksik birliklarning ispan va ingliz tillariga SI vositasida tarjimasida yuzaga keladigan madaniy-emotsional va semantik xavflar hamda inson vositachiligi zarurati nazariy-metodologik nuqtayi nazardan yoritildi:

O'zbek tili	Ispancha ekvivalent	Inglizcha ekvivalent	SI tarjimasi	Inson vositachiligi zarurati
andisha	consideración, prudencia	tact, consideration	thought bilan soddalashtirish	ijtimoiy ehtiyotkorlik va odob ma'nosini ochish
ko'ngil olmoq	consolar, mostrar cariño	to comfort, to reassure	literal "take the heart"	emotsional vazifani kontekstual berish
oriyat	dignidad, honra	dignity, self-respect	pride bilan chalkashish	ijobiy axloqiy bahoni saqlash
nomus	honor, honra	honor, moral dignity	haddan tashqari umumlashtirish	madaniy-etik ma'noni aniqlash
hayo	pudor, modestia	modesty, sense of shame	shame bilan salbiylashtirish	ibo va odob me'yorini saqlash
mehr	cariño, afecto	affection, care	love/care orasida noaniqlik	munosabat darajasini moslashtirish
duo	bendición, oración	blessing, prayer	diniy yoki rasmiy ohangni kuchaytirish	kontekstga ko'ra prayer, blessing yoki good wish variantini tanlash
qarg'ish	maldición	curse	pragmatik kuchni soddalashtirish	madaniy-pragmatik intensivlikni aniqlash
vergüenza	uyat, xijolat	shame, embarrassment	nomus bilan chalkashtirish	xijolat va sharmandalikni farqlash
cariño	mehr, iliq munosabat	affection, fondness	love bilan almashtirish	munosabat turini aniqlash

1-jadval. O'zbekcha leksik birliklarning ispan va ingliz tillariga SI vositasidagi tarjimasida madaniy-emotsional va semantik xavflar hamda inson vositachiligi zarurati

Etik mas'uliyat va inson vositachiligi

SI tarjima tizimida madaniy-emotsional birlikning noto'g'ri talqin qilinishi oddiy leksik xato bilan cheklanmasligi mumkin. Hayo

so'zining har qanday kontekstda shame tarzida berilishi axloq, ibo va o'zini tiyish ma'nosini salbiy emotsiyaga tomon siljitadi; oriyatni proud bilan avtomatik tenglashtirish esa "self-

respect"ni kibrga yaqinlashtirishi mumkin. Bunday ma'noviy siljishlar shaxsga, guruhga yoki madaniyatga nisbatan peyorativ baho hosil qilishi ehtimolini kuchaytiradi. Shu sabab tarjimada texnologik ravonlikdan tashqari semantik va etik tekshiruv ham zarur (Bender et al., 2021; Elichabe & Bakhronova, 2026). SI vositalari kengaygan sharoitda tarjimonning roli kamaymaydi; aksincha, u post-tahrir, madaniy ekspertiza va etik qarorni birlashtiradigan murakkab vazifaga aylanadi. Amaliy jihatdan quyidagi bosqichlar muhim: a)

SI yaratgan dastlabki variantning semantik aniqligini tekshirish; b) madaniy-emotsional birlikning ayni kontekstdagi ma'nosini aniqlash; c) adresat, janr va pragmatik vaziyatga mos ekvivalentni tanlash; d) stereotip, ma'no kuchayishi yoki soddalashtirish kabi etik xavflarni bartaraf etish; e) yakuniy matnda tabiiylik, muallif niyati va muloqot ohangini saqlash. Bu jarayonni maqolada taklif etilayotgan quyidagi model orqali umumlashtirish mumkin (o'zbek va ingliz tillarida keltirildi):

MANBA MATN → SI TARJIMA LOYIHASI → MADANIY-EMOTSIONAL MA'NO NAZORATI → ETIK TEKSHIRUV → INSON VOSITACHILIGIDAGI YAKUNIY TARJIMA
SOURCE TEXT → AI DRAFT TRANSLATION → CULTURAL-EMOTIONAL MEANING CHECK → ETHICAL VALIDATION → HUMAN-MEDIATED FINAL TRANSLATION

Ushbu modelda SI tezkor dastlabki variant yaratish vositasi sifatida qaraladi; madaniy-emotsional talqin, etik baholash va yakuniy tarjima qarori esa inson tarjimonga tegishli bo'lib qoladi. Bu yondashuv insonni jarayondan chiqarib tashlash emas, aksincha, texnologiya imkoniyatini malakali vositachilik bilan birlashtirishga asoslanadi (Elichabe & Bakhronova, 2026).

Muhokama

Tahlil qilingan birliklar shuni ko'rsatadiki, madaniy-emotsional semantikada to'liq va kontekstdan mustaqil ekvivalent kam uchraydi. Ko'p hollarda muvaffaqiyatli tarjima yaqin leksik muqobil, kontekstual izoh va pragmatik moslashtirishning birikmasi orqali hosil bo'ladi. Bu holat tarjimada ma'noning faqat lug'aviy emas, konseptual va madaniy darajada qayta qurilishini tasdiqlaydi (Newmark, 1988; Baxronova, 2021).

O'zbekcha *andisha, hayo, oriyat, ko'ngil olmoq va duo* kabi birliklarning ingliz va ispan tillaridagi yechimi kontekstga qarab bir so'zdan izohli birikmagacha o'zgaradi. Xuddi shuningdek, ispancha *vergüenza, cariño, honra va respeto* o'zbek tilida *uyat, xijolat, mehr, hurmat, nomus* yoki *qadr-qimmat* kabi turli birliklar orasidan tanlovni talab etadi. Inglizcha *dignity, shame, respect* va *care* ham universal

ko'ringaniga qaramay, ularning boshqa tillardagi madaniy yuki bir xil emas. D. Baxronova va O'.Burxonov qayd etganidek, tillararo ko'chishda birliklar nafaqat shaklan, balki semantik hajm jihatidan ham qayta moslashadi (Baxronova & Burkhonov, 2023). D. Baxronova shuningdek, til va tafakkur masalalari va olamning lisoniy manzarasi milliy tajriba va madaniy kategoriyalash orqali shakllanishini ko'rsatadi (Baxronova, 2021). Bu qarash SI tarjimasi uchun metodologik ahamiyatga ega: model grammatik jihatdan to'g'ri gap yaratishi mumkin, ammo madaniy dunyoqarashni qayta ifodalash uchun faqat statistik moslik yetarli bo'lmaydi. Shu ma'noda *human-in-the-loop* tamoyili tarjima sifati, madaniy adekvatlik va etik javobgarlikni birlashtiruvchi amaliy mexanizm sifatida qaraladi. Generativ SI bilan ishlashda insonning vositachilik roli haqidagi so'nggi yondashuvlar ham shu fikrni qo'llab-quvvatlaydi (Elichabe & Bakhronova, 2026).

Xulosa

Ispan, o'zbek va ingliz tillaridagi material madaniy-emotsional ma'noni SI yordamida tarjima qilishda ekvivalentlik ko'p qatlamli va kontekstga bog'liq hodisa ekanini ko'rsatdi. SI vositalari tezkorlik va til jihatidan ravon dastlabki variant yaratishda samarali, biroq

matn inson qo'li bilan qayta ishlanishni talab etadi. Shuningdek, biz ushbu maqolada ko'rib chiqayotgan andisha, ko'ngil olmoq, oriyat, hayo, mehr, duo, vergüenza, cariño, dignity, shame va care kabi birliklarda madaniy konnotatsiya hamda emotsional intensivlikni saqlash uchun inson tekshiruvini zarur. Bu bo'yicha o'zbek, ingliz, ispan tillarida yaratilgan badiiy adabiyot namunalaridan olingan misollar asosida fundamental tadqiqotlar yoki loyihalar yaratish mumkin.

Mazkur maqolada taklif etilgan "AI draft – human cultural mediation – ethical validation – final translation" modeli SI va tarjimon o'rtasidagi vazifalarni raqobat asosida emas, funksional taqsimot asosida ko'radi. Dastlabki generatsiya texnologiyaga topshirilishi

mumkin, biroq semantik noziklik, madaniy moslik va etik javobgarlikka doir yakuniy qaror malakali tarjimon tomonidan qabul qilinishi lozim. Shu jihatdan tarjimonning kasbiy roli qisqarmaydi, balki madaniy ekspertiza va texnologik savodxonlik bilan kengayadi. Xuddi shuningdek, keyingi tadqiqotlarda ispan-o'zbek-ingliz parallel korpusini shakllantirish, madaniy-emotsional birliklarni semantik va pragmatik belgilari bilan annotatsiyalash hamda turli SI tarjima tizimlari chiqishlarini bir xil nazorat korpusi asosida eksperimental solishtirish ham maqsadga muvofiq. Ana shunday empirik baza avtomatik tarjimada madaniy yo'qotishlarni statistik va sifat jihatdan aniqroq baholash imkonini beradi.

References:

1. Bakhronova, D., & Djalilova, U. (2023). *English Language and Uzbek Students: A Linguocultural Point*. In Proceedings of the 1st Pamir Transboundary Conference for Sustainable Societies (PAMIR) (pp. 192–195). SciTePress. <https://doi.org/10.5220/0012482200003792>
2. Baxronova, D. K. (2021). *Olam manzarasining milliy-madaniy va lingvokognitiv kategoriyalanishi*. Turon-Iqbol.
3. Baxronova, D., & Burkhonov, U. (2023). O'zbek va ispan tillariga o'zlashgan arabizmlarning lingvistik-etimologik xususiyatlari. *O'zbekistonda xorijiy tillar*, 1(48), 65–75. <https://doi.org/10.36078/1678951407>
4. Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Shmitchell, S. (2021). *On the Dangers of Stochastic Parrots: Can Language Models Be Too Big?* In Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency.
5. Cambridge University Press & Assessment. (n.d.). *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/>
6. Elichabe, M. A., & Bakhronova, D. K. (2026). Posibilidades y limitaciones de las herramientas de IAG para el diseño de tareas de aprendizaje y evaluación en ELE. *Spectrum of Development*, 1(2), 31–41.
7. Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. University of Chicago Press.
8. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press.
9. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
10. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating*. Brill.
11. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti. (2021). *O'zbek tilining izohli lug'ati (5 jildli)*. O'zbekiston.
12. Real Academia Española. (n.d.). *Diccionario de la lengua española*. <https://dle.rae.es/>

13. Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., Uszkoreit, J., Jones, L., Gomez, A. N., Kaiser, Ł., & Polosukhin, I. (2017). Attention Is All You Need. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 30.
14. Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge.
15. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge University Press.